

DR. SIPOS MIKLÓS

A szovjet kolhozok finanszírozásának néhány kérdése

A kolhozgazdaságok pénzügyi rendszerének rendeltetése a kolhozok bővített újratermelési folyamatának finanszírozásához szükséges pénzforrások rendszeres biztosítása és a kolhozszektor bekapcsolása a népgazdaság egészének pénzügyi szervezetébe. A kolhozok pénzügyei átfogják a vállalati bővített újratermelés folyamatában keletkező pénzmozgásokat; gondoskodnak a teljes önelszámolás követelményének megfelelően a folyamatos és az egyszeri ráfordítások költségeinek pénzügyi fedezetéről. Ezen kívül az állami költségvetéssel, valamint a bankszervekkel fennálló pénzkapcsolatok révén résztvesznek a mezőgazdaságban realizált nemzeti jövedelem újrafelosztásában. A mezőgazdasági árak mellett e pénzügyi kapcsolatok teszik lehetővé, hogy az ágazat az adott időszak gazdaságpolitikai koncepciójának megfelelően hozzájáruljon az osztársadalmi feladatok finanszírozásához, illetőleg részesedjen a centralizált felhalmozási eszközökből.

A kolhozoknak a hetvenes években kialakult finanszírozási rendszere *többszintű pénzmozgásokat* foglal magába. Nagyon jelentős az a pénzmozgás ami a gazdaságok és az állami költségvetés, valamint a különböző bankok között lezajlik. Ugyancsak fontos elem a finanszírozási-pénzügyi rendszerben a kolhozok és a más vállalatok, gazdaságok közötti pénzkapcsolat is. Végül egyre jelentősebbek a kolhozgazdaságon belüli pénzmozgások; a kolhoz és a tagok vagy alkalmazottak közötti pénzkapcsolatok stb.

Az 1965-ben bevezetett gazdasági reform, amelyet 1979-ben továbbfejlesztettek nagymértékben megnövelte a pénzügyek szerepét a kolhozok állami irányításában és megváltoztatta a finanszírozás korábbi rendszerét. A reformintézkedések lényege abban foglalható össze, hogy a teljes önelszámolás megvalósítása érdekében az *önfinanszírozás, pénzforrásait jelentősen kiszélesítették* és határozottan lecsökkentették a gazdaságok önállóságát korlátozó adminisztratív faktorokat. A mezőgazdasági termékek felvásárlási árának többszöri emelése olyan kiegészítő pénzbevételt juttatott a kolhozgazdaságoknak, amely a bruttó jövedelem 1965—75 közötti növekményének az 58%-át jelentette.¹ További árbevétel növekedést és a termelés jövedelmezőségének emelkedését eredményezte az 1979 elején végrehajtott áremelés, amely a tej, a gyapjú, a karakül és néhány zöldségféle árát érintette. Javította a kolhozok — különösen a gyenge kolhozgazdaságok — pénzügyi helyzetét az 1965. és az 1979. évi jelentős összegű hiteltörlesztés is.²

Jelen dolgozatban nem vállalkozhatom a kolhozgazdaságok finanszírozási rend-

¹ Korjunov: Pénzügyek és a hitel a szovhozok és a kolhozok önálló elszámolásában (Finanszű 1976. 75. old.)

² Kozakov: A pénzügyek és a hitel szerepe a mezőgazdasági termelés hatékonyságának növelésében (Ekonomszieszkie Nauki 1978/10. sz. 50. old.)

szereinek teljes körű elemzésére, különösen nem foglalkozhatom — a területi korlátok miatt — a rendszert meghatározó olyan kérdésekkel, mint a mezőgazdasági árviszonyok, a felvásárlás, a tervezés és a termelőeszköz ellátás rendje. E tanulmány csak azt tűzi ki célként, hogy bemutassa a kolhozok finanszírozásának néhány sajátosságát, a kolhozok költségvetési kapcsolatait és a bruttó jövedelem felhasználásával összefüggő kérdéseket. Nem tér ki a tanulmány a pénzkövetelések kiegyenlítésének általánosan használatos módszereire sem.

1. A kolhozok finanszírozásának sajátosságai

A kolhozok finanszírozási rendszerének alapvető sajátossága abban van, hogy a gazdálkodási tevékenység és a szűkebb értelemben vett gazdálkodáson kívül felmerült költségek pénzügyi finanszírozásában az árbevételből képződő saját pénzforrásnak jelentősebb, nagyobb szerepe van, mint az állami vállalatok esetében. Ez úgy is fogalmazható, hogy a kolhozok gazdálkodásában az idegen pénzeszközök aránya kisebb mind a folyóráfordítások, mind pedig a beruházások finanszírozásában. A kolhozokban a bővített újatermelés megvalósításában a saját felhalmozás kiegészítő eszköze a hosszú lejáratú hitel, míg az állami gazdaságokban a döntő forrás a költségvetési kiutalás. Például 1979-ben a hosszú lejáratú hitel részaránya a beruházások finanszírozásában 43%-ot ért el a kolhozokban, az állami gazdaságokban pedig 10%-ot tett ki.³

A forrásképzés alapvető sajátossága a kolhoztulajdon természetével kapcsolatos. A kolhoztulajdonban a termelésnek és az elsajátításnak társadalmisítottági szintje alacsonyabb. Ebből az következik, hogy nemcsak az egyszerű, hanem a bővített újatermelés lehetőségeit is döntően az egyes gazdaságok tevékenységének eredményei határozzák meg. Ezért a gazdaságok fejlődése szorosabban függ az önfinanszírozás lehetőségeitől, mint a szovhozokban. A kolhozok pénzügyi szervezetének alapelvéről Szemjonov a következőket írja: „a kolhozoktól nem lehet elvonni a nyereséget és a saját forgóeszközt más kolhozok vagy állami vállalat számára. Ezért a kolhozok nem kapnak közvetlen vissza nem térítendő költségvetési kiutalást sem a bővített újatermelési finanszírozására, amelynek helye van az állami vállalatokban és szervezetekben”.⁴

Nem elhanyagolható jelentőségű sajátossága a kolhozgazdaságok finanszírozási rendjének, hogy az állami szervek az új alapszabály 1969-ben történt elfogadása után már nem írják elő kötelező adminisztratív eszközökkel a bruttó jövedelem fogyasztási és felhalmozási részre történő felosztásának arányát, valamint az adózás és az egyéb központi kötelezettségek teljesítése után visszamaradó nyereség felhasználását sem szabályozzák az állami gazdaságokhoz hasonló részletes normatívák alkalmazása útján.

A szovjet állam a fogyasztás és a felhalmozás szükséges arányainak kialakulására jelen időszakban főként közgazdasági módszerek (jövedelem- és munkabéradó) alkalmazásával és az alapszabály szerinti alapképzés ellenőrzése útján hat. Az utóbbiak között különösen fontos a munkabéralap és a fel nem osztható alapok növelése.

A kolhoztulajdon specifikumainak következményeként a kolhozgazdaságok az államtól nem kapnak sem a keletkező nyereségre, sem annak belső felhasználására

³ Kocsarkjov: Hosszú lejáratú hitelek a mezőgazdaságban. (Vaproszi Ekonomiki 1981. 4. sz. 97—98. old.)

⁴ Szemjonov: A kolhozok pénzügyei (Finanszu SzSzsZR 1971/5 sz. 29—30. old.)

⁵ Az állami gazdaságokban a terven felüli többletnyereség egy része a gazdaságokban marad. Ebből lehet fizetni a munkaverseny díjakat, fedezni a kiegészítő forgóeszközöket, a jóléti intézmények veszteségeit és 10 %-ával ki lehet egészíteni az ösztönzési alapot. A nyereség megmaradó részét a felügyeleti szervek elvonják, amelynek nagysága sok esetben meghaladja az eszközlekötési díjat. (Korjunov: Im. 142. old.)

kötelező tervmutatót, illetve részletes normatívákat. Ezért a túlteljesítésből eredő úgynevezett „szabad nyereség”, ami az állami gazdaságok jellegzetes kategóriája és jelentős jövedelemelvonási formája,⁵ a kolhozokban nem is értelmezhető, nem is keletkezik, következésképpen nem vonható el. Ennek a gyakorlatnak a másik oldala viszont az, hogy az állam közvetlenül nem is vállal felelősséget a gazdálkodás során keletkező veszteség (nyereséghiány) megszüntetéséért.

A szovjet állam a kolhozok beruházásainak finanszírozásához ingyenes költségvetési kiutalást, vagyis közvetlen beruházási támogatást nem folyósít. Ez alól újabban kivételt képeznek a kedvezőtlen természeti körülmények között gazdálkodó kolhozok, amelyeknél a termelő beruházások egy részét — eseti jelleggel — a szövetségi köztársaságok költségvetéséből finanszírozzák a gyenge kolhozok megszilárdításának érdekében. Így a rendszeres beruházási támogatások hiányában a kolhozgazdaságokban nem találkozunk azokkal a vegyes típusú, költségvetési eszközökre és a gazdaságok saját forrásaira támaszkodó, de a kolhozok által megvalósított beruházásokkal, amelyek több európai szocialista országban, közöttük Csehszlovákiában és Magyarországon is a termelőszövetkezetek állami irányítási rendszerének szerves alkotórészét képezik.

A finanszírozási rendszernek ez a vonása szerintem a következőkkel magyarázható. A gazdasági reform feltételei között a kötelező, 5 évre előre rögzített felvásárlási mutatók közvetítik és határozzák meg a kolhozok számára a termeléspolitika középtávú feladatait, valamint az ehhez szükséges beruházások mértékét és irányait. A szakosodási és a növekedési feladatok végrehajtásához szükséges anyagi, pénzügyi eszközök biztosításáról az árpolitikának és a hitelrendszernek kell gondoskodnia. Továbbá a gazdaságok technikai-műszaki ellátása a Szovjetunióban nem a termelési eszközök szabadkereskedelmi elvén, hanem a keretgazdálkodás rendszerén nyugszik. Mindez azt eredményezi, hogy itt nem a pénzügyi szabályozók, nevezetesen a beruházási támogatások mértékei vagy az adó és hitel kedvezmények orientálják a gazdaságokat a közép- és hosszú távú fejlesztési döntéseik meghozatalában. Az ár- és pénzügyi szabályozók tehát a kötelező tervmutatóknak alárendelten fejtik ki hatásukat a kolhozok gazdálkodásában, vagyis önálló közvetítő szerepük, döntést befolyásoló funkciójuk alig van.

2. A kolhozok költségvetési kapcsolatai

A Szovjetunióban a mezőgazdasági termékek felvásárlási ára az övezeti átlagköltségre és a termékenként differenciált nyereségre épül. A termékek árcentrumát tehát a kijelölt nagy területű zónák közepes minőségű földjeinek átlagos ráfordításai határozzák meg. Ez az árképzési modell azt eredményezi, hogy a különbözőzeti földjáradék túlnyomó részét a relative alacsony mezőgazdasági árakban vonja el az állam. Az árakon alapuló jövedelemelvonás nagyságrendje pontosan nem ismeretes. A kolhozszektort is érintő jelentős részarányára következtethetünk a mezőgazdasági ágazat nemzeti jövedelem adataiból. Ha a tényleges árakon realizált nemzeti jövedelem részarányát nézzük, akkor az az ország nemzeti jövedelmének mintegy 17%-át teszi ki 1976-ban. Az ágazat teljesítményéhez számolva a mezőgazdasági eredetű élelmiszerek és könnyűipari termékek árában realizált forgalmi adó egy részét, a mezőgazdaság hozzájárulása a nemzeti jövedelemben az említett évben elérte a 33%-ot.⁶ Mindebből nyilvánvaló, hogy a mezőgazdaság az árrendszeren keresztül is jelentős mértékben hozzájárul a társadalmi feladatok finanszírozásához. Ezt a körülményt a mezőgazdasági állami és szövetkezeti gazdaságok költségvetési kapcsolatainak vizsgálatánál mindig szükséges szem előtt tartani.

⁶ A mezőgazdasági termelés gazdaságtana és szervezése (Műszl 1979. 25. old.)

A mezőgazdasági árakra épülő *jövedelemelvonási rendszer 1965 után jelentős mértékben korszerűsödött*. 1966-ban a kolhozokban *új jövedelemadót vezettek be*, amelyet már a gazdaság tiszta jövedelméből kell fizetni. Az eredményszemléletű tiszta jövedelemadót az önköltséghez viszonyított jövedelmezőség egy meghatározott szintje fölött progresszíven növekvő összegben fizetik. 1978-tól kezdődően azok a gazdaságok mentesülnek a jövedelemadó fizetése alól, ahol a kolhoz tiszta jövedelme (nyeresége) a teljes önköltséghez viszonyítva nem éri el a 25%-ot. (Jelenleg a jövedelemadó fizetése alóli mentesítés a gyenge kolhozok állami támogatásának egyik formája.) A 25%-os jövedelmezőségi szint fölött pedig minden 1% után 0,3%-nak megfelelő nyereséget kell befizetni a költségvetésbe adóként.⁷ (Például, ha a jövedelmezőség 70%, akkor a jövedelemadó mértéke a nyereség 13,5%-a, mert ennyi az adóköteles nyereség 0,3%-a; $[70 - 25] \cdot 0,3 = 13,5\%$.) A jövedelemadó teljes összege azonban nem haladhatja meg a tiszta jövedelem 25%-át.

Ezen kívül a kolhozok *személyi jövedelemadót* is fizetnek. Ha az 1 dolgozóra jutó havi munkadíj meghaladja a 60 R-t, akkor az ezen felüli munkadíjak 8%-ának megfelelő nyereség befizetést kell teljesíteniük. A kétféle jövedelemadó egymáshoz viszonyított aránya a hetvenes évek kezdete óta változott. *A tiszta jövedelemadó összege és részaránya is fokozatosan csökkent* a kezdeti 56%-ról 1978-ra 52%-ra, a személyi jövedelemadó pedig növekedett. A tendenciák magyarázata abban rejlik, hogy egyrészt csökkent a kolhoztermelés jövedelmezősége, másrészt nagyon sok kolhoz a garantált munkadíjakon felül is fizet munkadíjat, amit termelési költségként számolnak el. A továbbfejlesztés tekintetében felmerültek olyan javaslatok, hogy az ösztönző munkadíj formákat közvetlenül a tiszta jövedelemből lenne indokolt fedezni. Továbbá sokan szükségesnek tartják az állományi létszám kiszámításának megváltoztatását; javasolják, hogy az idénymunkásokat és a diákokat ne számolják bele.

Azon kolhozgazdaságok, amelyek a kiegészítő tevékenység keretében a mezőgazdasági termékek ipari továbbfeldolgozásával és értékesítésével foglalkoznak *forgalmiadó befizetést* is teljesítenek.

A kolhozok sem eszközlektési járulékot, sem földadót nem fizetnek. Néhány közzgazdász azonban éppen a kolhozoktól független tényezők hatására bekövetkező jövedelem differenciálódás mérséklése céljából a földhasználati díj bevezetését szorgalmazza.⁸ A használati díj bevezetése, bár valószínűleg járna bizonyos kedvező hatékonysági konzekvenciákkal, azonban jelenleg az egész országra kiterjedő egységes földértékelés hiánya miatt technikailag megoldhatatlan. Ezen túl bevezetése ellentétes lenne azzal, hogy a kolhozok a nacionalizált földet ingyenesen és örök használatra kapták az államtól.

Korábban elvonási csatornaként funkcionált a kolhozok vagyonszociális rendszere is. Miután a biztosításba bevonták a növénytermelés, az állattenyésztés aszálykárait és az egyéb kedvezőtlen időjárási-természeti körülmények hatásait, az utóbbi években — az ismert időjárás okok következtében a biztosító kifizetése nagyobbak, mint a kolhozok által fizetett díjak összege. A deficitet pedig az állami költségvetés finanszírozta.

A Szovjetunióban a kolhozoknak *önálló társadalombiztosítása és külön ágazati szociális alapja funkcionál*. Az előző célra a bruttó jövedelem 5%-ot, az utóbbi alapra pedig a munkadíjalap 2,4%-át fizetik be. Megjegyzendő, hogy a társadalombiztosítási alap forrásai között állami költségvetési támogatás is szerepel; 1977-ben 2,8 milliárd R összeget tett ez ki.⁹

⁷ A mezőgazdasági termelés gazdaságtana... (Müszl 1979. 448. old.)

⁸ Lásd bővebben Sipos Miklós: A mezőgazdasági termelőszövetkezetek (állami támogatásának elméleti alapjai, fontosabb formái és tapasztalatai a szocialista gazdaságban. (Kandidátusi értekezés. Szeged 1974. 145. old.)

⁹ A mezőgazdasági termelés gazdaságtana... (Müszl 1979. 447. old.)

Áttekintve a pénzügyi jövedelemelvonás formáit, értékelésként megállapíthatjuk, hogy az ipari és a mezőgazdasági állami vállalatoktól eltérően a *kolhozszektor egészében jelentős kedvezményeket élvez a költségvetési elvonások nagyságrendjében*, amelyek a piaci egyenértékű csere tudatos megsértéséből származó kedvezőtlen hatásokat hivatottak kompenzálni.

Rátérve a költségvetési kapcsolatok *juttatási oldalának* bemutatására, abból kell kiindulni, hogy a kolhozok nagyobb gazdasági önállósága és az önfinanszírozás magasabb szintje miatt a kolhozok költségvetési támogatása *sajátos formákban valósul meg*. A támogatási formákra az a legjellemzőbb, hogy túlnyomó részük a *termelési költségek csökkentésén keresztül hat* a gazdálkodási eredményekre, mert hiányuk esetén a kolhoz ráfordításai nagyobbak lennének. A saját pénzforrásokat közvetlenül növelő támogatásokat csak kivételes esetekben találunk.

Közismert, hogy a kolhozgazdaság közvetlenül nem egy, hanem két (állami és csoport) tulajdonforma keretében működik és fejlődik. Ezért a kolhoztermelés termelési eszközei is két csoportot alkotnak; vannak az állami tulajdont alkotó termelési eszközök (pl. meliorációs berendezések és a föld) és vannak olyan termelési eszközök (megvásárolt gépek, épületek stb.), amelyek a kolhoz-csoporttulajdon oszthatatlan részét képezik.

Az elmúlt évtizedben jelentősen növekedtek azok az állami beruházások, amelyekkel a mezőgazdaságban megteremtik a termelési színvonal növelésének általános feltételeit. Az infrastrukturális beruházások jelentős részét a kolhozokban is az állam finanszírozza; ezen beruházások eredményeit egyaránt használhatják a kolhozok is az állami gazdaságok is.¹⁰

Napjainkban a kolhozok a *termőföld meliorációs beruházásainak* megvalósításához kapnak a költségvetésből igen jelentős pénzügyi támogatást, amelynek több, differenciált formája van. Ha olyan nagy meliorációs beruházásról van szó, amely egy gazdaság keretében célszerűen nem valósítható meg, akkor ezt a központi meliorációs program alapján az állam maga végzi el és finanszírozza, de a megvalósult beruházásokat, vagy a megjavított földet a kolhoz ingyenesen használhatja. Ha kisebb jelentőségű, egy üzem határain belül megvalósítható meliorációról van szó, pl. a földek gipszezése, meszezése vagy a bősapadéku zónában a belvizelvezetés csatornái, valamint a szükséges erdő és bozótirtás, akkor az állam a teljes beruházásra céljellegű költségvetési támogatást folyósít. Végül ha olyan meliorációs munkák megvalósítását tervezik a kolhozok, amelyek nem szerepelnek a központi programokban, akkor a jó kolhozok hosszú lejáratú hitelt, a gyengék pedig a beruházási költségek meghatározott hányadáig (50—85%) vissza nem térítendő állami támogatást kapnak.

Jelentős és hagyományos támogatási formaként tartja számon a szovjet agrár-irodalom az állami erőforrásokból létrehozott és üzemeltetett *zoo- és agrotechnikai intézmények tevékenységét* is, amelyet a mezőgazdasági vállalatok mindegyike igénybe vehet. Ide tartoznak az állategészségügyi állomások, a növendékállat-nevelő telepek, a nemesítő intézetek, a vetőmagellenőrző állomások és az agrokémiai laboratóriumok szolgáltatásai, amelyet ingyenesen vagy kedvezményes áron vehetnek igénybe.

3. A bruttó jövedelem felhasználása a kolhozokban

A szovjet kolhozokban az összehasonlítható áron mért bruttó jövedelem 1965 és 1978 között 53,7%-kal növekedett. Ez a termelési növekmény és a jelentős áremelések együttesen tették lehetővé a munkadíjak és az állóalpok gyors növeke-

¹⁰ A fejlett szocialista társadalom gazdasága (Kossuth Kk. 1979. 134. old.)

dését. A kolhoztermelés ipari alapokra történő átállásának folyamatában a hetvenes évek elejétől kezdődően a mezőgazdasági bruttó termelési értékben a bruttó jövedelem részaránya csökkenő tendenciát mutat. 1970-ben a bruttó jövedelem részaránya 53,9%, 1975-ben 53,1%, 1978-ban pedig 51,2% volt.¹¹ A bruttó termelési érték szerkezetében bekövetkezett változások azt tanúsítják, hogy a termelés iparosodását a kolhozokban is az eszközigényesség növekedése kíséri.

A bruttó jövedelem felhasználása során fogyasztási és felhalmozási részre oszlik fel. A két alap részarányában olyan változás következett be, hogy a hetvenes években a fogyasztási alap növekvő tendenciát, a felhalmozási alap pedig ezzel ellentétes mozgást mutat; az előbbi részaránya 76—78%-ot az utóbbi pedig 24—22%-ot ért el. Sok közgazdász helyteleníti a felhalmozás részarányának csökkenését és javasolják a felhalmozás 26% körüli előírását a kolhozgazdaságokban.¹² Ez a javaslat azonban ellentétes a kolhozok gazdasági önállóságával és nem illeszthető be az új alapszabály szerinti jövedelemfelhasználás rendjébe.

A jelenleg érvényben levő alapszabály *legfontosabb principiális jellemzője ugyanis abban áll, hogy nem írja elő kötelező jelleggel a felhalmozandó tiszta jövedelem mennyiségi normáját*, hanem annak meghatározását a közgyűlés döntésére bizza és megszüntette a munkadíjalap maradványelv szerinti képzésének módszerét is. A gazdaságirányítás jelen időszakban a bruttó jövedelem felhasználásának szabályozását az állammal szembeni kötelezettségek mértékének és sorrendjének, valamint a bruttó jövedelemből képződő belső pénzügyi alapok sorrendjének meghatározásával végzi el.

A realizált bruttó jövedelemből a kolhozok először a munkadíjalapot képezik. A munkadíjalapba a kolhozok minimálisan annyi saját bevételt kötelesek elhelyezni, hogy a környező állami gazdaságokkal megegyező napi munkadíjat folyamatosan fizetni tudják a kolhoz tagjainak és alkalmazottainak. Ha ezt a saját forrásaikból nem képesek garantálni, akkor a banktól 5 éves lejáratú kamatmentes munkadíjhitelt vehetnek fel a hiány fedezésére. A kolhozok gazdálkodási színvonala fejlődésének és a garantált munkadíjazás bevezetésének eredményeként 1965—78 között az egy napra jutó munkadíj 94,5%-kal nőtt és átlagosan 5,22 R-ra emelkedett.¹³ A fejlődés azonban nem volt problémamentes. Egyrészt a vonatkozó irodalmak rámutatnak, hogy a munkadíjak nagymértékű emelkedését nem kísérte a termelékenység emelkedése, másrészt az átlagos munkadíj emelkedést a személyi jövedelmek erőteljes differenciálódása kísérte. 1975-ben a kolhozok 57%-a több munkadíjat fizetett, mint ami a garantált munkadíj volt. Ezt úgy finanszírozták, hogy az állami árkiegészítésekkel képződő nyereség egy részét a munkadíjalapba helyezték és termelési költségként számolták el.¹⁴ A kedvezményes munkadíjhitelek zömét pedig a gyenge kolhozok vették fel, ahol a visszafizetés igen bizonytalanra vált.

A munkadíjalap képzése után teljesítik a kolhozok a bérjáruléknak is minősíthető társadalombiztosítási és a centralizált szociális alapba előírt befizetéseket.

A bruttó jövedelemnek a fentiek kifizetése után fennmaradó része alkotja a kolhoz tiszta jövedelmét, vagyis a nyereségét. Ebből az összegből történik a tiszta jövedelem- és a személyi jövedelemadó befizetése az állami költségvetésbe. *A maradó nyereségből köteles a kolhoz a fel nem osztható alapokat növelni*, a kolhozon belüli közös fogyasztást, a kollektív anyagi érdekeltség formáit és egyéb pénzügyi szükségleteket

¹¹ A Szovjetunió népgazdasága 1978-ban (Statiztika 1979. 269. old.)

¹² Korjunov: I. m. 81. old. (Finanszú 1976.)

¹³ A Szovjetunió népgazdasága 1978. (Statiztika 270. old.)

¹⁴ Korjunov: I. m. 153. old. (Finanszú 1976.)

finanszírozni. A felsorolt célok kielégítésére hivatottak a túlnyomórészt nyereségből képződő pénzügyi alapok, amelyeket az alábbiakban tekintünk át.

A bővített újratermelés megvalósításában a kolhozokban döntő jelentőségű a *fejlesztési alap*, amelynek *saját pénzforrásai alapvetően két ágon képződnek*. A források nagyobbik része a tiszta jövedelemből származik, de tekintélyes részt képez az amortizációs alap teljes összege is. A kolhozokban az amortizáció pótlásra és felújításra rendelt eszközeit az állam nem vonja el, eltérően az állami gazdaságoktól, ahol csak az alap 30%-át használhatják fel a gazdaságon belül. A fejlesztési alap saját forrásai között találunk *egyéb bevételeket* is. Ide tartozik a hízó- és tenyészállat értékesítés, a kiselejtezett és a felesleges állóeszközök bevételei, továbbá a kártérítés egy része és az erdőhasználati díj is.

A kolhozok fejlesztési célú forrásait, amelyet a beruházási számlán a bankok elkülönítve kezelnek, jelentősen *kibővíthetik a felvett hosszú lejáratú beruházási hitelek*. Sőt találkozzunk olyan gyakorlattal is, amikor beruházási célokra rövidlejáratú hitelt használnak fel, vagy amikor a szociális és kulturális alapból finanszíroznak nem termelő beruházásokat.

A *fejlesztési alap rendeltetése* egyrészt a kolhozok döntési hatáskörébe tartozó termelő- és nem termelő beruházások költségeinek a finanszírozása, másrészt a hosszú lejáratú hitelek törlesztése (a kamatok nélkül, mivel azokat jelenleg a termékek teljes önköltségébe számolják, s így a folyószámláról fizetik vissza), harmadrészt a tartós forgóeszközállomány növekményének a fedezése.

A kolhozberuházások eredményeként jelentősen fejlődött és megszilárdult a *kolhoztermelés anyagi-műszaki bázisa*. A tudományos-technikai forradalom eredményeinek a kolhozgazdaságokban való térhódítása révén a termelésben csökkent a kézimunka aránya, s az alapvető termelési folyamatok gépesítése mellett korszerűsödött a kolhozok szállítási kapacitása is. Jelen időszakban a beruházáspolitikai fő feladata a gépesítés fokozásán kívül a termelő-és a szociális infrastruktúra elmaradásának felszámolása; raktárak, tárolóterek, szerviz állomások, gazdasági utak stb. létesítése.

A kolhozgazdaságokban 1965—1978 között a fel nem osztható álló- és forgóalapok mintegy 170%-kal növekedtek. A termelőállóalapot *struktúrájában bekövetkezett változásokat* pedig az 1. sz. táblázat adatai mutatják.

1. táblázat

A TERMŐÁLLÓALAPOK ÖSSZETÉTELE A KOLHOZOKBAN

Megnevezés	1968-ban	1977-ben
Épület és építmények	52,0	62,8
Gépek és felszerelések	19,7	16,5
Ebből: erőgépek	8,0	6,7
munkagépek	11,7	9,8
Szállítóeszközök	4,5	3,6
Állatállomány	17,7	12,7
Ültetvények és egyéb	6,1	4,4
Összesen	100,0	100,0

Forrás: A mezőgazdasági termelés gazdaságtana és szervezése (Műszl 1979. 272. old.)

A táblázat adatai azt mutatják, hogy a vizsgált időszakban erőteljesen növekedett az épületek részaránya (10,8%-kal) és csökkent a gépek (3,2%-kal) és az állóeszközök között nyilvántartott igás- és tenyészállatok részaránya (5,0%). A szerkezetváltozás

nem követte a központi elképzeléseket és irányelveket, amelyek az állóeszközökön belül az „ún.” aktív munkaeszközök állományát és részarányát kívánták relatíve gyorsabban növelni. A gépi beruházások lassú fejlődésében az játszott alapvető szerepet, hogy a mezőgazdasági gépgyártás nem teljesítette a tervcélokat.

A kolhozok következő pénzügyi alapja, amelynek eszközei a közgyűlés döntése szerint a tiszta jövedelemből képződnek az *anyagi ösztönzési alap*. Az alap jelentősége kisebb, mint a korábbi időszakban volt, mert az év végi kiegészítő részesedés ma már minimális. Jelenleg ebből az alpból díjazták a munkaversenyben élenjárókat és premizálják az alkalmazott szakembereket, valamint a vezetőket.

A tiszta jövedelemből képződik a szovjet kolhozokban a *szociális-kulturális alap* is. Képzésének mértékét főleg a szociális és a kulturális *szükségletek* határozzák meg. Az alap felhasználási céljai sokrétűek. Ebből finanszírozzák a kulturális létesítmények működésének költségeit, a gyermekintézmények fenntartását, az üdülők létesítésének és üzemeltetésének költségeit. Az alap fedezi a nyugdíj kiegészítéseket és a szociális segélyeket is. Érdemes megemlíteni, hogy ebből az alpból lakásépítés kölcsönöket is folyósíthatnak.

Végül a kolhozok egyre szélesebb körében képeznek *tartalék alapot*. A nem kötelező jelleggel képzett alap eszközei a kolhoz nyereségéből származnak. Rendeltetésük a kedvezőtlen időjárás vagy más előre nem látott esemény káros következményeinek a kompenzálása.¹⁵

4. A kolhozok hitelezésének jellemzői

A kolhozok nagyobb operatív gazdasági önállósága és az önfinanszírozás magasabb szintje nem zárja ki, hogy az újratermelési folyamat pénzügyi szükségleteinek finanszírozásában a saját források kiegészítéseként a *centralizált forrásokból* ne vegyenek igénybe jelentős eszközöket. A kolhozokban ezen kiegészítő pénzforrások igénybevétele lényegében a hitelrendszeren keresztül történik.

A hitelrendszer legjelentősebb eleme a *hosszú lejáratú hitel*, amely szerepe alapján arra hivatott, hogy a kolhozok *saját fejlesztési forrásait kiegészítse a beruházások finanszírozásában*. E visszatérítendő pénzforrás növeli a kolhozok felelősségét a beruházások megvalósításában, orientálhatja a kolhozokat a helyes beruházási irányok kiválasztásában és csökkentheti a beruházási eszközök szétforgácsolódását. A kolhozszektor ezen keresztül lényeges *támogatást kap az aktuális fejlesztési feladatok megoldásához*, hiszen a hosszú lejáratú hitel jelentős és volumenében növekvő anyagi eszközöket csoportosít át a kolhozokba más anyagi ágakból. Egyes irodalmi állásfoglalások szerint a hetvenes elején a költségvetés mintegy 60%-kal járult hozzá a hosszú lejáratú hitel forrásaihoz.¹⁶

Meg kell jegyezni, hogy a hitelek jó része a hetvenes években végleges átcsoportosítást valósított meg. A kolhoztermelés jövedelmezősége a céloktól eltérően nem javult, hanem csökkent. 1976-ban a kolhozok eszközjövedelmezősége 5% volt, ami kb. egyharmada az ipar jövedelmezőségének. Jelentősen elmaradt a kolhoztermelés jövedelmezősége az optimális mértéknek tartott 9—10%-os eszközarányos jövedelmezőségtől is.¹⁷ Ilyen feltételek között lelassult a beruházások megtérülése és mind nagyobb hiteladósságok halmozódtak fel. Az agrárszektor, közöttük a kolhozok hiteladósságának nagy részét az SZKP KB 1978. júliusi példuma törölte, illetve a visszafizetés határidejét meghosszabbította.

¹⁵ A mezőgazdasági termelés ... 448—449. old. (Múszl 1979.)

¹⁶ Kolušev: Hitel és a kolhoztermelés hatékonysága (Finanszú 1972. 101. old.)

¹⁷ Kazakov: A pénzügyek és a hitel szerepe a mezőgazdasági termelés hatékonyságának növelésében (Ekonomi-cseszkie Nauki 1978/10. sz. 53. old.)

A gazdasági reform bevezetését követően *megnövekedett a kolhozoknak nyújtott hosszú lejáratú hitelek volumene*; 1965-től 1977-ig a folyósított hitelek összege 290,8%-ra emelkedett. A beruházási hiteleken belül leggyorsabban az állatfőhelyek létesítésére és felszerelésére nyújtott hitelek volumene növekedett, míg a mezőgazdasági gépek vásárlására felhasznált hitelek aránya néhány százalékos csökkenést mutatott.

Nemcsak a felvehető hitelek volumene, hanem a *beruházási hitelek köre is bővült*. A kolhozok 1965 után már a nem termelő szféra, valamint a mezőgazdasági termékek továbbfeldolgozását szolgáló beruházásokra is vehetnek fel hitelt. Tehát új momentumként a szociális-kulturális létesítmények mellett zöldség-gyümölcs és burgonya feldolgozó épületekre, javítóműhelyek építésére, felszerelésére is kaphatnak hosszú vagy középlejáratú hitelt.¹⁸

Jelentősen változott a hitelek *visszafizetésének időtartama is*. A visszafizetés határidejének megállapításánál *külön kezelik* az épületek és az ún. aktív munkaeszközöket. *Az épülethitelek* visszafizetési határidejének megállapításánál közeledtek annak az elvnek az érvényesítéséhez, hogy *a hitelek megtérülésének egyetlen forrása van a folyamatosan képződő amortizációs alap*. A gépekre felvett hitelek lejáratú idejének megállapításakor pedig úgy számoltak, hogy *a képződő amortizáció mellett a nyereség egy részét* is figyelembe vették a visszafizetés határidejének meghatározásakor. E differenciált módszer alkalmazásától azt várták, hogy a hitelek ne terheljék túl a kolhozokat és ne váljon irreálissá az ideiglenesen átcsoportosított költségvetési eszközök időbeli visszatérülésének követelménye.

A kolhozok jelenleg hosszú lejáratú beruházási hitelt vehetnek fel *termelési célú építkezésekre*: állatfőhelyek létesítésére, állattenyésztési berendezésekre, meleg- és üvegházakra, javítóműhelyekre stb., amelyek lejáratú időtartama 20 év. A nem termelési célú építkezések (pl. lakóházak, gyermekintézmények, iskolák) és a mezőgazdasági termékeket továbbfeldolgozó, ún. melléküzemági épületek hosszú lejáratú hiteleinek a visszafizetési határideje 15 év. *A mezőgazdasági gépekre és szállítóeszközökre felvett hiteleket* 8 év alatt kell visszafizetni. Továbbá *a gyümölcsösök, a szőlők, a teacserjék és egyéb ültetvények telepítésére is igényelhető hosszú lejáratú hitel*, amelynek a lejáratú ideje 12 év. A kolhozok tenyészállat vásárlásra 3 éves visszafizetési határidővel hosszú lejáratúnak minősített hitelt kaphatnak. A rét- és legelőjavításra pedig 6 éves lejáratú hitel igényelhető.

A hiteltörlesztések *kezdési időpontja különböző*; az építkezésekre felvett hitelek visszafizetését a hatodik évben, a géphitelét a harmadik évben, az állatvásárlásra, valamint a rét- és legelőjavításra felvett hitelek törlesztését pedig a felvétel utáni második évben kell megkezdeni.

A hosszú lejáratú hitelek kamata *rendkívül alacsony*; egységesen 0,75% az évi kamat, a határidőn túli törlesztések esetében pedig évente 3%. A kamat nagyságáról, szerepéről ellentétes vélemények olvashatók el. Egyesek szerint a kamatok azért alacsonyak, mert az állam ebben a formában is támogatja a kolhozokat. Mások *a kamat emelését és differenciálását javasolják*, annak érdekében, hogy a hitelek és feltételeik egyre inkább orientáló, döntést befolyásoló funkciót lássanak el a kolhozgazdaságokban.

A beruházási hitelek folyósítása *nem automatikus*, mert a bankszervek a járási tanácsok által a kolhozok számára megállapított kereteken belül a kolhozok saját forrácainak és a megvalósítandó beruházás *jövedelmezőségének vizsgálata alapján döntenek* az odaítélés kérdésében. A szükséges saját forrás mértékét a jogszabályok nem írják elő; következőképpen annak mérlegelése a bank hatáskörébe tartozik.

¹⁸ Vasilenkó: A társadalmi termelés integrálása a mezőgazdaságban (Műszl 1978. 214. old.)

A kolhozok rövid lejáratú hitelezésének az a feladata, hogy fedezze a termelési folyamat szezonális költségeit és a saját forgóeszközök időszakos hiányának forrásigényét. A kolhozok újratermelési folyamatának forgóeszközszükségei a mezőgazdasági termelés ágazati sajátosságaiból eredően viszonylag nagyok és a forgóeszközigények az év folyamán nem egyenletesen oszlanak meg.

A kolhozok forgóeszközei finanszírozásához szükséges pénzeszközök *alapvetően a saját forrásokból*, közöttük a tiszta jövedelemből képződnek. A kiegészítő források között a legjelentősebb a bankhitel, amely napjainkban már átvette a felvásárlási szervek által korábban folyósított előlegek szerepkörét.¹⁹ A kolhozok az irányítószervektől nem kapnak kötelező készlet- és anyagnormákat. Az egyes forgóeszköz normákat saját hatáskörükben állapítják meg. Mivel a szovhozokban az 1 hektárra jutó forgóeszköz érték alig 50%-a a kolhozokénak, jelen időszakban a bankszervek fő törekvése az, hogy a kolhozok vezessék be az állami gazdaságok normáit.

Jelen időszakban a kolhozok *közvetlen rövid lejáratú hitel ellátása két módszer szerint történik*. Az első variáns esetében *hitelszámlát nyitnak* a kolhozoknak és arról annyi hitelt kaphat, amennyi fedezi a saját eszközök havi hiányát. A hitel szükséges mértékét a kolhoz termelési-pénzügyi terve alapján határozzák meg. Az anyag- és szolgáltatás vásárlás, a munkabér fizetés mellett olyan kifizetéseket is meghiteleznek, mint a jövedelemadó vagy a biztosítási díjak befizetése, ha az említett befizetések időpontjában a kolhoz folyószámláján nincs pénzeszköz. A folyósított hitelek törlesztése 6—12 hónapon belül a kolhoz folyószámlájára befolyó árbevételekből történik. A két számlát ugyanazon bank vezeti, így módja van a kolhoz gazdálkodási tevékenységének állandó figyelemmel kísérésére, ellenőrzésére.

A rövid lejáratú hitelezés második variánsa szerint a kolhozok számára *speciális folyószámlát nyitnak*, amelyre minden ár- és egyéb pénzbevételt elszámolnak. A beruházási célú pénzeszközök kivételével, tehát minden eszköz ezen a számlán koncentrálódik. Ugyanakkor erről a számláról fedezik a tervezett termelési kiadások mellett a kolhozok egyébkiadását is. Ebből eredően a hitel rugalmasan fedezi a felmerült szükségleteket. A második variáns szerint finanszírozzák a folyamatos ráfordításokata kolhozok 83,2%-ban. E módszer hibája viszont, hogy rövid lejáratú hitelt minden belfedezet nélkül is adnak, következésképpen a hitel könnyen átalakulhat közvetlen pénzügyi segéllyé vagy elősegítheti a kolhozok eladósodását.

A kolhozok a felhasznált rövid lejáratú hitelek után évi 3%-os, a határidőn túli visszafizetett hitelek után évi 5%-os kamatot fizetnek. A fel nem használt, szabad pénzeszközökért pedig 0,5%-os betéti kamatot kapnak a banktól.

Шутов, М.:

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ СОВЕТСКИХ КОЛХОЗОВ

(Резюме)

В настоящей работе автор анализирует некоторые вопросы финансовой системы колхозов после его преобразования 1979-ого года. В работе анализируются финансовые свойства колхозной собственности, большая пропорция их ресурсов, кредиты, как дополнительные средства, в то же время в работе рассматриваются финансовые регуляторы, которые только поддерживают плановые показатели.

¹⁹ 1966 előtt a kolhozok a saját eszközökön kívül a forgóeszközszükséglet fedezéséhez a felvásárlási szervektől kaptak előleget a megkötött terményértékesítési szerződéseknak megfelelően. Az értékesítendő termékek értéke után 30%, illetve a gyenge kolhozoknak 40% előleget adta a szezonális forrás hiány fedezésére.

Работа занимается основными финансовыми связями колхозов с государственным бюджетом. Анализируются различные формы налогов и элементы бюджета, касающиеся колхозов. Далее анализируется нынешняя система использования валового дохода. Он указывает на то, что из валового дохода прежде всего образуется фонд оплаты труда, который является предпосылкой гарантированного вознаграждения труда.

Работа включает в себя и практику кредитов на длительный и короткий сроки.

Dr. Miklós Sipos

SOME QUESTIONS OF THE FINANCING OF SOVIET "KOLKHOZS"

(Summary)

The author, in His paper, examines some problems of financial system of kolkhoz in the period after the reform measures of 1979. He takes one by one, the financing features arising out of kolkhoz ownership, that is the larger proportion of own resources, the credits, as supplementary resources, and that the financial regulators support only the plan directives.

The paper deals with the elements of money relations between kolkhoz and state budget. The article analyzes the different forms of drawing offs (part of net income taken by the state into the central budget) and items of the budget outlays effecting the kolkhoz farms. Presents, furthermore, the present system of gross-income utilization. The author points out, that, out of this gross-income, at first the wage fund is formed, which is the precondition for the guaranteed labour remuneration.

The paper also contains the description of the practice of the long and the short term credit.